

Mete Ergin (28 Mart 1934 - 5 Ekim 2015)

Çevirmen. Robert Kolej mezunudur. Bir süre Boğaziçi Üniversitesi İngiliz Filolojisi bölümünde eğitim gördü. Jack London, Mihail Şolohov, Ernest Hemingway, Bertrand Russell, Bernard Shaw, Erskine Caldwell, O'Henry gibi yazarların eserlerini Türkçeye kazandırdı.

Çocukluğum, ilk kez 1990 yılında Engin Yayıncılık tarafından basılmıştır.

Eserin orijinal adı:
ДЕТСТВО - Detstvo

Yordam Kitap'ta
Mete Ergin Çevirileri

Jack London

Martin Eden

John Barleycorn

Yol-İstiridye Korsanları

Ataların Tanrısı

Kurt Dölü

Beyaz Diş

Yanan Gün

Vahşetin Çağrısı

Mihail Şolohov

Durgun Don (4 cilt)

MAKSİM GORKİ

ÇOCUKLUĞUM

OTOBİYOGRAFİK ANLATI

TÜRKÇESİ
METE ERGİN

yordam
edebiyat

Yordam Kitap: 35 • **Çocukluğum** • Maksim Gorki
ISBN 978-605-172-244-3 • *Türkçesi:* Mete Ergin
Düzeltilme: Dilan Keyvan • *Kapak ve İç Tasarım:* Savaş Çekiç
Sayfa Düzeni: Gönül Göner • *Birinci Basım:* Mart 2018
© Yordam Kitap, 2016

Yordam Kitap Basın ve Yayın Tic. Ltd. Şti. (Sertifika No: 10829)
Çatalçeşme Sokağı Gendaş Han No: 19 Kat:3 34110 Cağaloğlu - İstanbul
Tel: 0212 528 19 10 • Faks: 0212 528 19 09
W: www.yordamkitap.com • E: info@yordamkitap.com
www.facebook.com/YordamEdebiyat • www.twitter.com/YordamEdebiyat

Baskı: **Yazın Basın Yayın Matbaacılık Turizm Tic.Ltd.Şti.** (Sertifika No: 12028)
İ.O.S.B. Çevre Sanayi Sitesi 8. Blok No: 38-40-42-44
Başakşehir - İstanbul
Tel: 0212 5650122

ÇOCUKLUĞUM

OTOBİYOGRAFİK ANLATI

Ođluma...

MAKSİM GORKİ ÜZERİNE

Hasan Âli Ediz

Kişisel yaşantısı

Dünya ölçüsünde büyük bir yazar olan Maksim Gorki, 26 Mart 1868 tarihinde, bugün “Gorki” adını taşıyan Nijniy-Novgorod şehrinde doğdu. Asıl adı Aleksey Maksimoviç Peşkov’dur. Bir mobilya işçisi olan babasını dört yaşındayken kaybetti. Bu durum karşısında o zamanlar bir boya imalathanesi sahibi olan dedesi Kaşirin’e sığındı. Yedi yaşına gelince onu, bir sanat ilkokuluna verdiler. Ama, okul kayıtlarına göre “fukaralığından ötürü” beş ay sonra okuldan ayrılmak zorunda kaldı. Bir daha da okul yüzü görmedi. Bu sıralarda annesi veremden öldü. Dedesinin işleri de bozulduğu için, Gorki daha sekiz yaşlarında iken hayata atılmak zorunda kaldı.

Gorki’nin çocukluğu, kaba, cahil, sert birtakım insanların çevresinde geçti. Gorki, çocukluğunun bu acı günlerini, dünya edebiyatına birer klasik eser olarak giren *Çocukluğum* (1913) ve *Ekmeğimi Kazanırken* (1916) eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki’nin baştan başa acı ve yoksulluk dolu çocukluk hayatının biricik avuntusu, büyükannesi Akulina İvanovna’dır. Gorki’yi sonsuz bir sevgi ile seven, onu anlayan, onu koruyan ve kayıran biricik insan, bu duygulu, bu iyi yürekli kadındır.

Gorki, ninesine olan sevgisinin derinliğini, *Ekmeğimi Kazanırken*, *Benim Üniversitelerim* (1923) adlı eserlerinde çok güzel belirtmiştir.

Gorki’yi on yaşında, bir kundura mağazasına çırak olarak verdiler. Ama ellerini kaynar çorba ile haşladığı için, buradan ayrılarak yeniden ninesinin yanına dönmek zorunda kaldı. Elleri iyileşince, uzak akrabalarından bir mimarın yanına çırak olarak girdi. Gorki

mimarın evinde, düpedüz hizmetçilik yaptı. Bu ağır iş koşullarına ancak bir yıl dayanabildi. Oradan kaçarak, Volga'da işleyen gemilerden birinde, açığı yamaklığı ve bulaşıkçılık yaptı. Gemiden ayrılınca bir süre başıboş dolaştı. Kuş avcılığı ile hayatını kazanmaya çalıştı. Sonra, yeniden mimarın yanına girdi. Oradan ayrılınca, bir ikon atölyesine kapılındı. Kutsal resimler (ikonlar) satan bir mağazada tezgâhtar çıraklığı etti. Üçüncü kez yine mimarın yanına girdi. İnşaat işlerinde mimara yardım etti.

Gorki bütün bu ağır iş koşullarına rağmen fırsat buldukça okudu. Bu yüzden başına olmayacak işler geldi. Ondaki bu okuma aşkı, ölünceye kadar kendisini bırakmadı.

İçini bir kurt gibi kemiren bu okuma tutkusu, Gorki'yi nihayet Kazan şehrine sürükledi. 1884 yılında, bir arkadaşının teşvikiyle, üniversiteye girmek üzere Kazan şehrine gitti. Ama üniversiteye girmek olanağını bulamadı. Fakat resmî üniversiteye giremeyen Gorki, Kazan'da hayat denilen yüksek üniversitenin bütün fakültelerinden geçti. Gorki, hayatının bu bölümünü *Benim Üniversitem* adlı eserlerinde bütün ayrıntılarıyla anlatır.

Gorki, Kazan'da bir süre çeşitli fırınlarda çalıştı. 1888 yılında, yine bu şehirde, Romas adlı bir halkçı-devrimci ile tanıştı. Romas'ın teşvikiyle, köylüler arasında çalışmak ve onları aydınlatmak üzere Volga nehri üzerindeki Krasnovidovo köyüne gitti. Burada, Rus köylüsünün hayatını yakından incelemek fırsatını buldu.

Gorki, hayatının bu döneminde, Hazer Denizi kıyılarına kadar gitti. Orada bir balıkçı dalyanına girdi. Bir aralık şimendifer bekçiliği, sonra da kantar memurluğu yaptı.

1889 yılında Nijniy-Novgorod'da devrimci çalışmalarından ötürü ilk kez tutuklandı. Yine bu sıralarda, devrin tanınmış yazarlarından Korolenko ile tanıştı. Korolenko'ya, o zamanlar yazmış olduğu, "İhtiyar Meşenin Şarkısı" adlı düzyazı şiirini okudu. Korolenko yazıyı beğenmedi. Düşüncesini de Gorki'ye açıkça söylemekten çekinmedi. Gorki bunun etkisiyle, iki yıl eline kalem almadı.

Gorki bu sıralarda Lapin adlı bir avukatın yanında sekreter olarak çalışıyordu. Anılarında bu avukattan sevgi ve saygı ile söz eder, öğrendiği şeylerden bir çoğunu bu kişiye borçlu olduğunu söyler.

Gorki, 1891 yılı baharında yaya olarak uzun bir geziye çıktı: Don Kazaklarının yaşadığı yerleri, Ukrayna'yı, Basarabya ve Tuna bölgelerini, Kırım kıyılarını karış karış dolaştı. Kuban'a kadar uzandı. Yollarda gördüklerini, yol arkadaşlarını, bundan bir süre sonra yazacağı o olağanüstü hikâyelerinde bütün ayrıntılarıyla canlandıracaktır.

1891 yılı sonbaharında Tiflis şehrine geldi.

1892 yılı, Gorki'nin hayatında bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1892 yılı 25 Eylül'ünde Tiflis'te çıkmakta olan *Kafkas* adlı gazete-de, "Makar Çudra" adlı ilk hikâyesini yayımladı. Gorki'nin edebiyat çalışmalarına başlangıç olarak bu tarih kabul edilir.

Büyük yazar, ilk kez bu hikâyesinde, onu dünya edebiyatında ölümsüzleştiren "Gorki" takma adını kullandı.

Gorki, 1893 yılı Ekim'inde yeniden Nijniy-Novgorod şehrine döndü. Orada *Voljinski Vestinik* gazetesine fıkralar yazmaya başladı. Bu arada hikâyeler yazmaya devam ettiyse de bunları yayınlamadı. Ancak 1893 yılı Ağustos'unda, bir Moskova dergisinde "Ye-milyan Pilâye" adlı ikinci hikâyesi çıktı.

Gorki bu sıralarda Korolenko ile sıkı bir arkadaşlık kurmuş bulunuyordu. Korolenko'nun Gorki'ye yazı alanında birçok yararlı öğüt verdiğini, hatta onu elinden tutup yazı hayatına soktuğunu, Gorki'nin kendi mektuplarından öğreniyoruz. Gorki, bir vesileyle, okuma yazma alanında kendisine yardımcı dokunanları anarken, birinci derecede aşçı Smuriy'den, avukat Lapin'den, Kalyujniy'den ve Korolenko'dan söz eder.

Okurlarımızın, *Ekmeğimi Kazanırken*'de göreceği gibi, Gorki'ye okuma zevkini aşıl原因 arasında, aşçı Smuriy'den başka "Kraliçe Margot"* ile terzinin ufak tefek karısı da önemli bir yer tutmaktadır.

1895 yılı Mart'ında Gorki'ye *Samara Gazetesi*'nde, devamlı yazı yazmasını önerdiler. Bunun üzerine Gorki, 1895 yılı Mart'ında Samara şehrine gitti.

Samara Gazetesi'nde çıkan birçok fıkra ve hikâyeleri arasında özellikle: "Mavi Gözlü Kadın", "Öğretmen Korjik'in Dinlenme Sa-

* Kraliçe Margot: Gorki'nin çok beğendiği, platonik bir çocuk sevgisiyle bağlandığı kadına verdiği addır. -H.Â. Ediz

atleri”, “Akulina Nine”, “Bir Masal”, “Semaga’yı Nasıl Yakaladılar?” gibi hikâyeleri çok ünlüdür.

Gorki, 1896 yılında *Nijegorodskiy Listok* gazetesine devamlı yazar olarak alındı. Bu gazetede çıkan hikâyeleri arasında “Stepte”, “Boles”, “Konovalov” gibileri çok ünlüdür. Bu dönemde Gorki’nin ünü hızla yayılıyor, hikâyeleri, Rusya’nın çeşitli bölgelerinde çıkmakta olan *Severnii Vestnik*, *Ruykoye Bogatsvo*, *Ruskaya Misl* gibi gazetelerde birbiri peşinden yayımlanıyordu.

1898 yılı, Gorki’nin hayatında mutlu dönüm noktalarından ikincisidir. İlk kez bu yıl Gorki’nin hikâyeleri iki cilt halinde yayımlandı.

1898 yılında Gorki, üçüncü kez tutuklandı. Bir yıl sonra da (1899-1900) yazarın *Foma Gordeyev* ve *Üç Kişi* adlı iki büyük eseriyle başka hikâyeleri yayımlandı.

Gorki, 1901 yılında Çehov’la tanıştı. 1902 yılı 23 Mart’ında ise “Moskova Sanat Tiyatrosu”nda *Küçük Burjuvalar* piyesi oynandı. Piyes büyük bir başarı kazandı. Aynı yılın nisan ayında da *Ayaktakımı Arasında* adlı eseri oynandı.

Rusya’daki ilk temsilinden, ancak 34 yıl sonra, İstanbul Şehir Tiyatrosunda oynanmış olan bu eserin, Moskova Sanat Tiyatrosu’nda temsili, o dönemin Rus basınında, yazardan yana büyük gösterilere yol açtı. Gorki’nin düşüncelerine katılanlar da katılmayanlar da, Gorki’yi beğenenler de beğenmeyenler de oyun etrafında birleşti ve bu eserin, dünya çapında bir başeser olduğunu açıkladılar. O zamana kadar Gorki’ye dostça davranmamış olan eleştirmenler bile, onu göklere çıkardılar. Petersburg’da çıkmakta olan *Novosti* gazetesinin Moskova muhabiri, gazetesine şöyle bir yazı yazmak zorunda kaldı:

“Dün, bizde Moskova’da önemli bir olay oldu. Bu olay, Maksim Gorki’nin Sanat Tiyatrosunda temsil olunan *Ayaktakımı Arasında* adlı piyesinin kazandığı büyük başarıdır. Buna “olay” diyorum, çünkü ünlü Gorki’nin bu yeni zaferi, edebî bir devrimdir. Estetik dünyasında, bir rejim değişikliğidir. Bir tiyatro eleştirmeni olarak ihtiyarladım, ama sizi temin ederim ki bugüne kadar hiçbir za-

man böyle bir başarıya tanık olmadım. Dün, yeni bir dilin, yeni bir edebî düşüncenin taç giyme töreni yapıldı.”

Gorki'nin başarısı, Rusya ölçüsünde kalmadı. *Ayaktakımı Arasında* oyunu, aynı yıl içinde Almancaya çevrilerek Berlin tiyatrolarında oynandı. Bunu, Paris ve Prag tiyatrolarının temsilleri izledi.

Bu olay Maksim Gorki'nin, Petersburg Bilimler Akademisi onur üyeliğine seçilişini doğurdu. *Hükümet Sözcüsü* adlı gazetede, bu seçimin bozulduğunu bildiren hükümet bildirisi ise bir bomba gibi patladı. Tolstoy, Çehov, Korolenko gibi tanınmış edebiyat kişilerinin, hükümetin bu davranışını protesto etmek üzere Akademi üyeliğinden istifa etmesi, işe büsbütün önem kazandırdı. Birbirine bağlanan bütün bu olaylar, Gorki'nin adını en ücra köşelere kadar duyurdu.

Bunu izleyen yıllar içinde Gorki'nin en güzel eserleri birbirini kovalamaya, ünü de gün geçtikçe büyümeye başladı. 1906'da *Ana* romanı, 1913'te *Çocukluğum*, 1916'da *Ekmeğimi Kazanırken*, 1923'te *Benim Üniversitelerim* gibi eserleri; 1925'te *Artamanov'lar*; 1926'da ise en büyük romanı olan *Klim Samgin'in Hayatı*'nın birinci cildi çıktı.

Gorki'nin ne kadar çabuk ün saldığını, eserlerinin çıkar çıkmaz, ne kadar çabuk başka dillere çevrildiğini daha iyi anlayabilmemiz için, şu küçük noktayı belirtmemiz yeter: Dünya çapında ünlü bir romancı olan Turgenev'in en ünlü eserleri, ancak çıkışlarından 20-25 yıl sonra, Dostoyevski'nin ise, *Suç ve Ceza*, *Karamazov Kardeşler*, *Budala* gibi başeserleri, çıkışlarından ancak 60-70 yıl sonra dilimize çevrildikleri halde, Gorki'nin *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 yıllarında yayımlanmış, hemen iki yıl sonra da, yani 1909 yılında Türkçeye çevrilerek, *Tanin* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde çıkmıştır.

Gorki'nin kitap halinde çıkmış ilk eseri olan iki ciltlik hikâyeleri, 1898 tarihini taşıdığına göre, bu büyük yazarın bize kadar gelebilmesi için, ancak 10 yıllık bir zaman geçmesi yetmiştir. Halbuki Turgenev ile Dostoyevski, Gorki'nin 10 yılda aldığı yolu, ancak 40-60 yıl içinde alabilmişlerdir.

Başarının Sırrı

Pekiyi, Gorki'yi böylesine kısa bir zamanda ünlü eden, onu geniş okur yığınlarına sevdiren sebepler nelerdi?

Dönemin edebiyat eleştirmenleri bunu, kısmen Gorki'nin çok renkli ve serüven dolu hayatına; kısmen de ele aldığı konuların özgünlüğüne, yani onun, özellikle serserilerin hayatını yansıtmaya veriyorlardı. Bazıları ise bu başarının sırrını sadece Gorki'nin yetenek ve üstünlüğünde görüyorlardı.

Halbuki, teker teker ele alındıkları zaman, bu sebeplerden hiçbiri Gorki'nin kazandığı başarının gizini yeteri kadar açıklayamıyordu.

Çünkü, Gorki'nin serüven dolu hayatını, hele ilk zamanlarda, koca Rusya'da bilenler pek azdı. Onun için, Gorki'nin başarı sebeplerinden biri olarak bunu saymak yanlış olur.

Gorki'nin eserlerinde dile getirdiği Rus yaşamını, Rusya'da Gorki'den önce de dile getirenler olmuştur. Buna örnek olarak Levitov gösterilebilirdi. O halde böyle bir konuya ilk kez el atan Gorki olmuyordu. Demek ki bu da, bir başına Gorki'nin başarısını sağlayan sebeplerden biri olamazdı.

Gorki'nin üstün edebî nitelik ve yeteneği de bu alanda başlı başına bir sebep sayılamazdı. Çünkü Gorki'nin yazı yazmaya başladığı dönemde Tolstoy gibi, Çehov gibi devler, en ünlü anlarını yaşıyordu. Öte yandan, Turgenyev'in, Dostoyevski'nin ölümleri üzerinden henüz on yıl bile geçmemişti. Bu edebiyat devleri arasında kendine yer bulup sesini duyurabilmek için, Gorki'de yukarıda saydığımız özelliklerden daha başka birtakım özelliklerin bulunması gerekiyordu.

Gerçekten de, Gorki'nin eserleri incelenince, büyük yazarın bütün eserlerinde, ona başarı yolunu açan ciddi bir sebebin bulunduğu hemen göze çarpar. Bu ciddi sebep, Gorki'nin eserlerinde görülen sosyal yönün, geniş okur yığınlarının sosyal eğilimlerine uygun olması gerçeğidir.

Gerçekten de Gorki'nin eserlerini, bunların yazıldığı dönemi, bunların değiştiği konuları inceleyecek olursak, yazarın, hemen her eserinde geniş okur yığınlarını çok yakından ilgilendiren sosyal davalara dokunduğunu görüyoruz.

Sanat Yöntemi

Gorki'nin eserlerinde göze çarpan sosyal yön, olay kişileriyle toplumsal koşullar arasındaki çelişme ve çatışmadır. Gorki'nin bütün eserlerine egemen olan başlıca mesele ise, olay kişilerinin sosyal koşullara kendi istek ve eğilimlerine göre bir yön vermeye çalışmalarıdır.

Gorki'nin eserlerinde bu sosyal yön üç şekilde, üç türlü belirtilmiştir: a) Masallar ve efsaneler, b) Gazete makaleleri, c) Nihayet olayların realistçe açıklanması ve hikâyesi biçiminde.

a) Gorki ilk yazılarını masal ve efsaneler biçiminde yazmıştır. Yazarın dilimize de çevrilmiş olan *Stepte* eserindeki (Kocakarı İzergil, Makar Çudra, Şahin Üzerine Türkü, Han ve Oğlu) gibi masal ve efsanelerde görüldüğü gibi içinde yaşanan acı gerçeğe karşı, idealize edilmiş bir gerçek çıkarılmıştır. İçinde yaşanan hayatta elde edilemeyen, gerçekleştirilemeyen istekler, idealize edilmiş bir hayatta gerçekleştirilmiş gibi gösterilmiştir. Gorki'nin bu tip eserlerindeki bütün kişilerde göze çarpan şu özellik vardır: Güçlü insanlar zayıflara, serbest ve bağımsız insanlar kölelere, mağrur insanlar alçalmış insanlara karşı konulmuştur.

Gorki'nin başıboş insanların, serserilerin hayatını tasvir ettiği “Malva”, “Çelkaş”, “Konovalov”, “Yol Arkadaşım” gibi hikâyelerinde de aynı hali görmekteyiz. Bu hikâyelerin kişileri de “olağanüstü” insanlardır.

Hiç kuşku yok ki Gorki, bu çeşit eserlerinde romantiktir. Ama Gorki'nin bu romantizminde, geçmişe, geriye dönüşten çok, ileriye, iyiye ve güzele bir akış vardır.

Gorki'nin birçok eserinde, içinde yaşadığı gerçek ve sıkıcı hayatı, hayal gücüyle daha çekici bir hale getiren, hayale tapan kişilere rastlıyoruz. Hayali cennetler yaratmak, hayal gücüyle daha çekici yaşama koşulları yaratmak, içinde yaşanan kötü koşullara karşı bir mücadele aracı olmasa bile bir avuntudur.

Nitekim bu hayali cennetlere rağmen kötü yaşam koşulları, yine olanca ağırlığıyla sürmektedir. Kısa bir zaman sonra yaşamın yasaları, bütün ağırlığıyla kendilerini duyurmaya başlayacaklardır.

Biraz olsun avunmak için bu hayali cennetler belki yararlıdır ama bunlar kötü yaşam koşullarını büsbütün yok eden bir ilaç değildir. Gerçek yaşamı, yalancı, hayali bir yaşamla değiştirmeye çalışmak, olsa olsa aciz, güçsüz insanların işidir.

Gorki'nin "Boles" hikâyesindeki Tereza'sı bu çeşit insanlardan biridir. Bu düş ürünü hayatın filozofları, vaizleri de vardır. Örneğin, aşağı tabaka arasındaki Lenka bunun güzel bir örneğini oluşturur.

b) Ama Gorki, masal ve efsaneler içinde canlandırılan hayali cennetlerle yetinemezdi. Bunun için daha başka yollara da başvurmak gerekiyordu. İşte bu yollardan biri de gazete fıkralarıdır. Burada kişiler değil, gerçekler vardır. "9 Ocak", "Amerika'da", "Rus Masalları" bu çeşit yazılardır. Gorki bu çeşit eserlerinde yaşamı açıkça mahkûm etmektedir.

c) Gorki'nin insanla sosyal koşullar arasındaki çelişmeyi ve anlaşmazlığı belirtmek için en çok başvurduğu yol, doğrudan doğruya olayların gerçekçi bir yöntemle anlatılmasıdır. Gorki'nin eserleri çoğunlukla bu biçimde yazılmıştır. *Foma Gordeyev*, *Üç Kişi*, *Ana*, *Matvey Kojemyakin'in Hayatı*, *Benim Üniversitelerim*, *Klim Samgin'in Hayatı* gibi romanları bu çeşit eserlerden sayılmaktadır. Gorki'nin, sayıları 10-15'i bulan tiyatro eserlerini de bu türe sokmak mümkündür.

Gorki'nin dilimize çevriliş zamanı ve koşulları göz önüne alınacak olursa, bu büyük yazarın başarısını sağlayan sebepler daha çabuk anlaşılabilir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi, dünya çapında bir yazar olan Tolstoy, ancak ömrünün sonlarına doğru, Dostoyevski ile Turgenyev ise ancak ölümlerinden sonra dilimize çevrildiği halde, Gorki, kitap halinde ilk eserlerinin çıkışından hemen 10 yıl sonra dilimize çevrilmiş bulunuyor. Dostoyevski'nin en ünlü eserlerinden biri olan *Suç ve Ceza* Rusya'da 1866 yılında yayımlanmış, Fransızcaya 1884 yılında, yani tam 18 yıl sonra çevrilmiştir. Aynı eserin dilimize çevrilişi 1947 tarihlerine rastlar. Yani, Rusya'da çıkışından tam 81 yıl sonra.

Halbuki *Ana* romanı Rusya'da 1906-1907 tarihlerinde çıkmış, iki yıl sonra da, yani 1909 tarihinde dilimize çevrilmiştir. *Ana* romanı, Gorki'nin eserleri içinde, doğrudan doğruya Çarlık düzeni-

ne karşı yazılmış en güçlü eserdir. Türkiye’de Abdülhamid düzeninin devrilişi ise bu eserin çıkışından bir yıl sonraya rastlar. İstibdat düzenlerine karşı savaşın bir simgesi sayılan *Ana* romanı, o zaman, istibdatla savaşılan bütün ülkelerce benimsendiği gibi, ülkemizde de benimsenmiş ve dönemin tanınmış ediplerinden İsmail Müştak ile Muhittin Birgen tarafından dilimize çevrilerek, yine o dönemin en ünlü ve ilerici gazetesi olan *Tanın* gazetesinde tefrika edildikten sonra kitap halinde yayımlanmıştır. Gorki’nin henüz hiçbir hikâyesinin dilimize çevrilmemiş olduğu sıralarda *Ana* romanının dilimize çevrilişi ancak ve ancak bu romanın taşıdığı aktüel ruhla ve bunun o zamanlar istibdat düzeninden yeni kurtulmuş olan Türk toplumunca benimsenmiş olmasıyla açıklanabilir.

O zamanlar Gorki’yi Türkiye’de tanıtan ve ünlü kılan sebepler ne idiyse, onu kendi memleketinde de ünlü kılan sebepler, çok daha geniş ölçüde aynıydı.

Hikâye ustası

Gorki’nin 8-10 romanıyla 10-15 tiyatro eseri bir yana bırakılırsa, eserlerinden geri kalanı, kısa ya da uzun hikâyeleridir. Onun için Gorki’ye dünya çapında bir hikâye ustası gözüyle bakmak mümkündür.

Gerçekten de Gorki büyük çapta bir hikâye ustasıdır. Gorki’nin hikâyeleri kadar, hikâyecilik sanatı üzerine öğütleri de, özellikle genç hikâyeciler için, çok ilginçtir. Gorki’nin hikâye tekniği üzerine neler düşündüğünü anlamamız için, onun kısa hikâye tekniğini öğretmek ve tanıtmak amacıyla, bir dergiye yazdığı mektuptan şu satırları okumak, gerçekten de çok yararlıdır. Hepimizin, hele genç yazarların çok şey öğrenebileceği bu mektubun önemli bölümlerini olduğu gibi aktarıyoruz.

30 Gün dergisini, genç kuşaklara kısa hikâye tekniğini tanıtmak bir dergi haline getirmek niyetinizi çok iyi karşıladım. Çünkü her büyük şey, küçükten doğar. Halbuki bizde öyle bir durum meydana gelmiştir ki, küçük tabanca, okurun üzerine hemen romanla ateş etmeye başlıyor. Ama bu tabanca, hedefe isabet ettire-

meyip de sağdan soldan saldırılara uğrayınca hemen kusurlarını itiraf mektupları başlıyor: “Kitabımın kusurlarını ben kendim de görüyor ve biliyorum!” Halbuki işin doğrusunu isterseniz, bizim genç yazar, hatası yüzüne vuruluncaya kadar, kendi hatası üzerine ne bir şey biliyordu ne de bilmek istiyordu. Bu yazdığı mektuplar ise, hatasının gençliğine, deneyimsizliğine verilerek hoş görülmesi içindir.

Ama bu bir mazeret değildir. Bir yazar geliştiği gibi okur da gelişir. Bugünün okuru dünün okuruna hiç benzemez! Onun için, bir edip, bir yazar olmak isteyenler şunu iyice bellemelidir: Edebiyat çok sorunlu bir iştir. Bir yazar, büyük edebî türlere, romana geçmeden önce küçük hikâye türünün dikenli yollarından geçmek zorundadır. Roman türü, büyük bir yaşam deneyimi ister.

Ama iyi bir hikâye yazmanın kolay bir iş olduğunu da sanmamalıdır. Hayır; kötü bir roman yazmanın iyi bir hikâye yazmaktan çok kolay olduğunu açıkça söylemek gerekir.

Hikâyecilik, belli birtakım çerçevelerle çevrilmiş çok önce bir sanat koludur. Bu hikâyedeki her gereksiz söz, her gereksiz konuşma ya da sesleniş, okurun kulağında falsolu bir nota, bozuk bir melodi etkisi yapar.

Gorki, yeni yazı yazmaya başlayan genç yazarlara özellikle Çehov’u, Maupassant’ı, Pirandello’yu dikkatle okumalarını öğütlemektedir. Bizce, bu adların en başına Gorki’yi koymak hiç de yanlış bir davranış olmayacaktır.

SUNUŞ

Ronald Wilks

Daha çok takma adıyla, Maksim Gorki diye tanınan Aleksey Maksimoviç Peşkov, sonradan onun adı verilecek olan, Nijniy-Novgorod şehrinde, 1868 yılında doğdu. Gorki –ne kadar anlamlıdır ki, ‘Gorki’ kelimesi Rusça acı demektir– yaşamı boyunca öbür bütün Rus yazarlarından daha büyük bir üne kavuştuğu gibi, eserleri de bugün Sovyetler Birliği’nde Tolstoy’un ya da Dostoyevski’nin eserlerinden bile çok satılmaktadır. O, yirminci yüzyıl Rus edebiyatının büyük adı, odak noktası olmaktan başka, yetkesine ve ününe kimsenin dil uzatamayacağı bir Sovyet ‘kurumu’ haline de gelmiştir. *Çocukluğum*, onun eserlerinin en güzellerinden biri olmasının yanı sıra, çocukluk çağını tasvir eden eserler içinde gelmiş geçmiş en duygulu öykülerden de biridir.

Gorki’nin ilk eserleri, on dokuzuncu yüzyıl sonlarının boğucu edebî atmosferine taptaze bir hava getirmiştir. *Makar Çudra* (1892) ve *Çelkaş* (1895) gibi ilk öyküleri, çingenelerin, destan kahramanlarının ve gezginci balıkçıların romantize edilmiş hikâyeleridir. Gorki daha sonra serserilere, toplumdan dışlanmış kişilere ve ‘uçurumun kıyısında’ oturan insanlara el atmıştır. Halkçı ekolün sıkıcı, ağır aksak, natüralist yazıları yüzünden az çok iştahını kaybeden, hatta Çehov’un incelikli, kılı kırk yaran nüanslarından bile artık bıkkınlık getiren okur yığınları, işte onun bu hikâyelerini sevinçle karşılamışlardı. Endüstrinin güçlenişiyle birlikte yazarlar artık köydeki bitkisel hayat yerine, şehir hayatını anlatmaya başlamışlardı. Gorki de kendisine konu olarak ayaktakımını, serserileri, fabrika işçilerini ve bunların için-

de yaşadığı o korkunç, pis, yoksul ortamı seçti. Gorki bellibaşlı uğraş alanı olarak kendine sıradan insanı, şehrili zanaatkârı seçince, onun artık, önemi artan sanayi proletaryasının büyük bir sözcüsü haline; yaşamının büyük bölümünde devrimci hareketin içinde yer alarak, bu davanın önde gelen ve aşırılıklara karşı da sesini fazla yükseltince başı sık sık derde giren kişilerinden biri haline gelmiş olması da doğaldır.

Onunki kadar geniş bir yaşam deneyimi pek az yazara nasip olabilmıştır; üstelik, Gorki'nin deneyimlerini kazandığı yaşam, en ilkel, en işlenmemiş, en ham haliyle, insana acı veren bir yaşamdı. Yazarın yaşamının ilk sekiz yılını tasvir eden *Çocukluğum*, Gorki'nin, yaşamını duvar kâğıdı kaplamacısı, mobilyacı olarak kazanan ve Astrahan'da yakalandığı koleradan ölen babasının cenazesiyle başlar. Babası, gözlerini para hırsı bürümüş, kavgacı ve ahlaksız Kaşirinlerin (karısının ailesi) yanındaki yaşama katlanamamış, karısıyla küçük oğlu Maksim'i de alarak onların Nijniy'deki o korkunç evlerinden ayrılmıştı. Babasının ölümünden sonra Gorki, annesi ve anneanesiyle birlikte, çoğu zaman gerçek bir cehenneme benzeyen ve Gorki'nin deyimiyle 'içinde yaşayan herkesin karşılıklı bir düşmanlık sisinde boğulduğu', dedesinin evine döndü. Dedesi vaktiyle mavna işletmeciliğinden, nakliyecilikten epeyce yükünü tutmuş, sonradan Nijniy'de bir boyahane kurmuştu. Ne var ki, sağa sola düşünce-sizce borç vermiş, paralar geri dönmeyince de iflas etmişti. Zalimliğin, açgözlülüğün ve hayvanca davranışların kol gezdiği işte bu dünyaya Gorki, izlenimlere en açık, körpecik bir çocuk olduğu çağda, henüz beş yaşındayken adım attı. İnsanların birbirine neden hayvanlar gibi davrandığını bir türlü anlayamayan Gorki bize *Çocukluğum*'da, başkalarının talihsizliklerine ve çektiği acılara karşı hiç bitmeyecek ilgi ve duygudaşlığın daha o çağlarda, yüreğinde kök saldiğini anlatır.

Çocukluğum'un sonunda, annesinin ölümünden sonra dedesi Gorki'ye lafını hiç esirgemeksizin, artık kendisine o evde yer olmadığını, 'hayata atılması gerektiği'ni söyler. Böylece, bir başına

ve başının çaresine bakmak zorunda kalan Gorki, Volga Irmağında işleyen vapurlarda, mavnalarda, bir fırında, bir ikon yapımcısının dükkânında çalışarak türlü türlü yoksunluk ve yoksulluklara katlanmış, ama bu arada en aşağılık işleri görerek kıt kanaat geçinmeye çalışan umutsuzluk içindeki insanlarla haşır neşir olmuştur. “Yirmi Altı Erkek ve Bir Kız” adlı ünlü öyküsünde, bir fırında günde on dört saat çalışmanın ne demek olduğunu anlatır Gorki. *Ekmeğimi Kazanırken* adlı eserinde ise, bütün bir gün korkunç denecek kadar ağır ve bezdirici bir işte ter döktükten sonra, geceleri de nasıl ders çalıştığını tasvir eder. Yaşama olan inancını yitirerek umutsuzluğa sürüklenen Gorki, kendini öldürmek istemiş, ama başaramamış ve akciğerleri delinerek dört hafta hastanede yatmıştır.

İlk edebî çalışmaları sırasında Gorki’ye, Nikola Lapin adında bir avukatla, tanınmış yazar Korolenko cesaret ve öğüt vermişti. Gorki, güney yörelerinde üç yıl başıboş sürttükten sonra Gürcistan’ın başkenti Tiflis’e gitti ve orada ilk hikâyesi *Makar Çudra*’yı yazdı. Eser, Tiflis’in günlük gazetelerinden *Kafkas*’ta çıktı. Gorki kuzeye, Nijniy’e döndükten sonra Lapin’le Korolenko ona bir başka gazetede iş buldular. Bu ilk hikâyelerinin birçoğu günlük basında yer almaya başladı ve ün kazanmakta gecikmedi. Çok geçmeden, *Ayaktakımı Arasında* adlı oyunu Moskova Sanat Tiyatrosu’nda görülmemiş bir başarı kazandı ve Avrupa’nın bütün ülkelerinde sahneye kondu.

Genç Marksist sosyalistlerle Kazan’da bulunuşu sırasında ilk kez tanışmış olan Gorki, şimdi artık devrimci harekette eylemli olarak rol almaya başladı ve 1905 yılında Çarlık Hükümeti tarafından tutuklandı, ama birçok ünlü devlet adamıyla yazarın imzaladığı bir dilekçenin yayımlanması üzerine salıverildi. Ertesi yıl New York’a gitti ve başlangıcında büyük bir heves ve heyecanla kabul gören bu ziyareti, yanındaki kadının yasal eşi olmadığı gerçeğinin düşmanları tarafından kamuoyuna duyurulduğu üzerine, oldukça tatsız sonuçlandı. Gorki, “Sarı Şeytanın Şehri” adını verdiği New York’tan kaçarak ülkenin içerilerine saklandı,

hemen ardından da, Amerikan kapitalizmine şiddetle saldıran yazılar kaleme aldı. Amerika Birleşik Devletleri'nde bulunduğu sırada *Ana* romanını yazdı. Belli başlı karakterlerinin ana çizgilerini, 1902 yılında Sormovo'daki grev ve gösterilerde önemli roller oynamış olan iki devrimciden, Zalomov ile annesinden alan ve yayımlanır yayımlanmaz liste başı haline gelen bu roman gerçekten de Rus sosyalist hareketinin ilk geniş ve ayrıntılı tasvirini oluşturur.

Gorki daha sonra Avrupa'ya dönerek, Capri'ye yerleşti; burada, oturduğu villa, yazarlar topluluğunun merkezi oldu. Daha sonraki yıllarda ziyaretçileri arasına Troçki ile Lenin'in de katıldığı bu villa, sosyalist düşünceli yazarlarla politikacıların eğitim gördükleri bir okul haline geldi.

Birinci Dünya Savaşı sırasında Marksist Enternasyonalistler Grubuyla yakın ilişki kurmuş bulunan Gorki, 1917 yılı başlarında, sosyalizm sol kanadının çıkarlarını savunmakla birlikte, Kerenski'ye ve Lenin'in 'Komünist histerisi' diye adlandırılan davranışlarına şiddetle çatan, *Yeni Hayat* adlı gündelik bir yayın organı kurdu. Devrimin kan dökücülüğünden müthiş sarsılan Gorki'nin, çoğu gaddar olan Komünist liderlere olan inancı gittikçe zayıflıyor, ideolojilerin iktidar sahipleri üzerindeki bozucu etkisine ilişkin kuşkuları gittikçe artıyordu. İşte bu düşünce ve ruh durumu içine giren Gorki, gazete makalelerinden birinde, Lenin ile Troçki'nin, bireysel özgürlük ve konuşma özgürlüğü kavramını terk etmiş olduklarından söz etti. Pek tabii Bolşevik basın yanıtını vermekte hiç gecikmedi ve *Pravda* gazetesi, onu, 'burjuvaziye yaltaklanmak'la suçladı.

Önüne çıkan her şeyi silip süpüren Komünizm selinden, sadece kültürel değerleri değil, aynı zamanda düşüncelerinden ötürü ölüm veya sürgün cezasına çarptırılmış yazarların, bilim adamlarının ve sanatçıların yaşamlarını da kurtarmak için durup dinlenmeksizin uğraş verdiği halde, sırf proleterleri desteklediği için, Gorki'den ılımlı liberaller de nefret ediyorlardı.

Gorki bu arada, genç yazarlara yardım ediyor ve Uluslararası Edebiyat diye bilinen, dev gibi bir yayımcılık girişimini de örgütliyordu. Stalin'in yakın arkadaşlarından biri olarak, Sovyet Rusya'da sanat ve edebiyatın ilerleyişi üzerindeki etkisi büyük bir yaygınlık kazanan Gorki'nin, modern Sovyet edebiyatının yaratılışının arkasındaki itici gücü oluşturduğuna hiç kuşku yoktur.

Kendini öldürme girişiminin sonunda akciğerleri bir daha düzelmeyecek biçimde hastalanmış olan Gorki'yi, Lenin, yurt dışına gitmesi gerektiğine inandırdı. Bunun üzerine 1921'de İtalya'ya giden Gorki, orada, otobiyografik üçlüsünün son bölümünü oluşturan *Benim Üniversitelerim* ile bir cinayet romanı olan *Artamanov'lar*'ı yazdı.

Gorki, yedi yıl sonra Moskova'ya döndü ve ondan sonra gerek konuşmaları, söylevleri, gerek gazetelerdeki yazılarıyla hep Sovyet rejimini savundu. Onu Sovyet edebiyatının babası ilan ettiler. 1936 yılında öldü ve ölüm nedeni önceleri bir giz perdesi altında kaldı, ama daha sonra, ölümünden, en başta eski gizli polis şefi Yagoda olmak üzere, düşmanlarının sorumlu olduğu kanıtlandı. Gorki'nin doktoru Levin'i, yazara kâfuru içirmekle suçladılar, daha sonra da, Moskova'da mahkemeye çıkardılar ve idam ettiler.

Gorki'ye Kızıl Meydan'da, kahramanlara yaraşır bir cenaze töreni yaptılar, başta Stalin ve günün öbür önemli kişileri olmak üzere büyük bir kalabalık ona saygılarını sundular.

1913 yılında yayımlanan *Çocukluğum* –Mark Donskoy tarafından son derece başarılı bir filmi yapılmıştır– Gorki'nin otobiyografik üçlüsünün birinci bölümü, aynı zamanda da yazarın en başarılı eserlerinden biridir. Geri kalan iki bölümü oluşturan *Ekmeğimi Kazanırken* ve *Benim Üniversitelerim*'de yazar, delikanlılık çağını anlatır.

Kitabın daha başlarında Gorki bize, gerçekler her ne kadar ona çok acı vermiş de olsa, olguların üzerine parlak bir cila çekmeye ya da tatsız episodları atlamaya bir türlü elinin varmadığını söyler. O ünlü haykırışlarından birinde şöyle der:

“Rusya’daki o barbarca yaşıyışın iğrenç kötülüklerini belleğimde canlandırmaya çalışırken, zaman zaman kendi kendime şu soruyu sorduğum olmuştur: Bütün bunları kayda geçirmeye değer mi? Her seferinde de ve gittikçe daha büyük bir inançla ‘evet’ yanıtını bulmuşumdur, zira, iğrenç de olsa, bütün bunlar gerçeğin ta kendisiydi, bugün de öyledir.

Ta köklerinin dibine kadar bilinmesi gereken gerçektir bu, zira ancak bu sayede bunların kökünü kazıyarak belleklerimizden, insanoğlunun vicdanından, insan ruhunu baskı altında tutan bizim o iğrenç yaşantımızdan tamamıyla silip atabiliriz.”

Gorki için acı çekme, Dostoyevski’de olduğu gibi soyut bir takım sorunların ortaya çıkardığı tinsel bir ikilem değildir: Acı çekme onun için, insanların sokaklarında dilendiği, nafakalarını çöp yığınlarını karıştırarak çıkardığı endüstri şehirlerindeki, hayvanlara yakışır, aşağılık yaşamın hemen el altında bulunan somut gerçeğidir. (Serserilerin, toplumdan dışlanmış olanların ve dilencilerin portrelerini çizmekte gösterdiği başarıdan ötürü Gorki’ye yağdırılan övgüler üzerine Tolstoy şöyle demek zorunluluğunu duymuştur: “Serserilerin de canı olduğunu ben Gorki’den çok daha önce biliyordum.”)

İnsanların en kolay etkilendiği çağda, daha küçücükken, Gorki, kendi deyimiyle, içinde yaşanan yaşamın birbirini izleyen karabasanlardan farksız olduğu, dedesinin evine tıklılmıştır. İki dayısı, Mihail ile Yakov, babalarından kalacak miras için herkesin gözü önünde âdeta birbirlerinin gözünü oyar, hayvanlar gibi kıyasıya dövüşür ve gidip dışarıda içer içer, rezil olur, sonra da eve dönünce eşyayı kırıp dökerler. Öte yandan, ‘kokarca suratlı’, sinirli, sert ve kötü yürekli dedesi, Gorki’yi en önemsenmeyecek, küçücük kabahatleri için bile bayılıncaya kadar döver, bu yüzden çok kez haftalarca yatmak zorunda kalan çocuk, bacalarda uğuldayan rüzgârı, uzak tarlalardan gelen kurt ulumalarını dinler. “Benim ruhum,” diyor bize Gorki, “işte bu tür musikiyle olgunlaştı.”

Gorki’yi bu ortam içinde avutabilen biricik kişi, azizeler kadar iyi bir insan olan anneannesidir. Tanrıya olan sarsılmaz inancın-

dan aldığı güçle, yaşamın bütün sıkıntılarına metanetle göğüs geren büyükanne, yaradani, hiç solmayan çiçeklerle bezenmiş bir çayırın ortasında, azizlerin çevrelediği pırlantadan tahtta oturan bir kişi olarak görmektedir. Bu anneanne, yürekte gelen o saf-ça dinsel inancıyla bir yandan her şeyin iyiye varacağı, dünyanın iyi ve güzel olduğu konusunda sarsılmaz bir güven beslerken, öte yandan da ‘ocak cinleri’ne, gulyabanilere, kısaca tüm o geleneksel cinlere, perilere ve ruhlara ilkel bir biçimde inanır. İşte bu yüzden de, Ortodoks dininin bütün kurallarına bağnazca bağlı olan dede, ona kâfir damgasını vurmuştur. Anneannenin dağarcığı, hiç bıkmadan anlattığı peri masalları, destanlar yönünden de oldukça zengindir. Gorki ilk romantik öyküleri için, çocukken dinlediği bu masal ve destanlardan epeyce malzeme edinmiş olmalıdır.

İnanılmayacak kadar uzun saçlı, iriyarı bu anneanneyle, ufak tefecik bir adam olan, öfkesi burnundaki dede tam bir zıtlık oluşturmaktadır. Karısını gözünü kırpmadan kıyasıya döven, Gorki’ye ömrünün sonuna kadar unutamadığı kırbaç cezaları veren bu dede, her şeye rağmen, zaman zaman iyilikçi ve güler yüzlü de olabilmektedir. Öfkelenmediği bazı zamanlar torununa eski günlerden, Volga’da yedekçilik yaptığı o zorlu günlerden söz eder:

“Güneş enseni kavurur, başının içi ergimiş çelik gibi kaynar sanki. Ve sen bitkin, perişan halinle iki büklüm, kemiklerin çatırdayarak habire abanırsın da abanırsın. Sonunda öyle bir an gelir ki, artık önünü bile görmez hale gelirsın, çünkü gözlerine ter dolmuştur ve içinden ağlamak gelir; terle dolu gözlerinden yanaklarına bir de gözyaşı süzülür.”

Çocukluğum’un sayfaları, hepsi de son derece ilginç bir gözlem gücüyle çizilmiş capcanlı insan tipleriyle doludur: Zavallı çirak Çiganok; bakır talaşları ve asitle deneyler yapan kaçıkça kiracı; ölüm ve çürüme üzerinde felsefe yürüten, insanın saçlarını diken diken eden korku hikâyeleri anlatan mezarlık bekçisi ve sonradan Gorki’nin üvey babası olan o zayıf karakterli subay.

İşte bütün bunları biz bir çocuğun gözlerinden görüyoruz ve anlıyoruz. Gerçekten de, Gorki’nin, henüz çocukken algıladığı

duyumlarla, dış dünyaya gösterdiği tepkileri olduğu gibi hatırlayabilmesi çok dikkat çekicidir. Bir çocuğun duygularını son derece duru bir biçimde dile getiren, kitabın ilk pasajlarından biri, yağmurlu bir günde gömülen babasının cenaze töreniyle ilgilidir. Gorki'nin kafası (koleradan daha yeni ölen) babasına değil, mezar tekrar doldurulurken çamur parçalarıyla birlikte mezara yuvarlanan kurbağalara takılmıştır. Kurbağalar adına dehşete düşmüştür: Asıl trajediyi anlayamayacak kadar küçüktür henüz. Gerçekten de, o yaştaki bir çocuk aynen böyle düşünür ve bütün kitaba da işte bu psikolojik gerçeklik egemendir. Tatma, dokunma, koku alma; bütün bu duyular öylesine canlı ayrıntılarıyla anlatılmaktadır ki, âdeta bunları biz kendimiz yaşıyor gibi oluruz. Bedenin algıladığı bu duyumlardan daha da önemlisi, Gorki bize, çatı arası odasında ateşle yatmakta olan yapayalnız bir çocuğun, ya da korkunç bir dayığı yemeye hazırlanan bir çocuğun duyabileceği korkuları tasvir eder.

Bu kitapta insanı asıl hayrete düşüren şey, Gorki'nin, en aşağı düzeylerde sürünen insanoğluna karşı gösterdiği acıma ve anlayıştır. Bunları okurken aldığımız izlenim, acı bir burukluk veya kötümserlik değil, çocukluğunda çok çekmiş olmasına rağmen yazarın, insanlığın en sonunda bütün kötülüklerinden arınacağı konusunda hâlâ güçlü umutlar beslediğine duyulan güvendir.

Bu bakımdan, Tolstoy'un aynı adlı eserini bununla karşılaştırmak çok ilginç olsa gerektir. Tolstoy bir aristokrattı; mürebbiyeler, yabancı öğretmenlerle büyümüş, ömründe yoksulluk ve açlık nedir bilmemişti. O, Gorki'nin öylesine canlı tasvir ettiği zulüm ve acıları tatmamıştı. "Gençliğimin bir daha geri gelmeyecek o mutlu, mutlu günleri!" der Tolstoy. "Bu anıları sevmemek, o günlerin anılarını aziz tutmamak benim için olanaksızdır. Ve benim ruhumu yıkayan, yücelten bu anılar, aynı zamanda benim için en mükemmel haz kaynağıdır."

Tolstoy'un kendi trilogyası, yazarın ilgi çeken ilk kitaplarından biridir ve 1852-55 yıllarında *Çağdaş* adlı dergide ilk yayımlandığında Rus okurları tarafından hayretle karşılanmıştır.

Tolstoy'un *Çocukluğum* adlı kitabı çokça Avrupa etkisi taşır ve biz Batılıların, 'hah işte, tam Rus' diyebileceğimiz öğeleri pek azdır. Bu yüzden de, Tolstoy'un, Gorki'den, 'Rus değil' diye söz edebilmiş olmasını; onun düşüncesinin 'Rus gibi olmadığını', yazılarındaki her şeyin 'hayal ürünü, yapay ve sahte kahramanlık duygularından ibaret' olduğunu ileri sürebilmiş bulunmasını anlamak mümkün değildir.

Gorki'nin *Çocukluğum*'u kusursuz değildir. Tasvirlerin yer aldığı bölümlerin, özellikle de doğa tasvirlerinin fazlaca tumturaklı ve klişeleşmiş oluşları yanısıra, Gorki, zaman zaman bir vaaz halini alan ahlaksal mesajlarını –emekçilerin ve ezilen insanların onuru, hakları üzerine– vermekten de hiç geri kalmaz. Ne var ki, bütün bunlar, tasvir ettiği onca zalimliğe, onca dehşet verici sahneye rağmen yine de okurda, insanlık için hâlâ bir kurtuluş umudu bulunduğu duygusunu uyandıran bir kitap için ufak tefek kusurlar sayılır.

"Yaşam bizi her an şaşırtmaktadır," diyor Gorki, "ama hayvansal artıklardan oluşmuş fokur fokur kaynayan pis kokular saçan kalın çöplük katmanıyla değil de, bu çöplük katmanının altından yukarıya doğru çıkmak için zorlayan, insanoglunun iyiyeye yönelik, parlak, sağlıklı ve yaratıcı güçleriyle şaşırtmaktadır. Daha iyi, daha insanca bir yaşamın yeniden doğacağı konusunda bizde sarsılmaz bir umut uyandıran da, işte bu güçlerdir."

Gorki'nin, bu kitabını oğluna adamış olması da anlamlıdır. Ruhbilimsel çözümlemelerindeki derinliğiyle, karakterleri verişindeki güçle, Gorki'nin *Çocukluğum*'u, kendi türünün başeserlerinden biridir. Bu kitap, ruhun canlı bir otobiyografisi, bir bakıma, bir itiraftır; bu kitapta, başından sonuna dek Gorki, içinde adaletten eser olmayan, gözünü para hırsı bürümüş insanların o paraya ulaşmak için her şeye kıyabildiği miskin, zalim ve bozuk ahlaklı bir dünyayla hesaplaşır. Bu kitabı okurken, yüzyılın başındaki Rus yaşamının, gerçekteki haliyle Rus yaşamının içine giriyoruz ve bu bizim için unutulmaz bir deneyim oluyor.

BİRİNCİ BÖLÜM

KARARTILMIŞ küçük bir odada, pencerenin dibinde, baştan aşağı beyazlara bürünmüş olarak yerde yatıyordu babam; boyu da korkunç denecek kadar uzun görünüyordu. Çıplak ayaklarının parmakları tuhaf bir biçimde birbirinden ayrılmış duruyordu. Şimdi huzur içinde göğsünde kavuşturulmuş ellerinin ince yapılı parmakları da çarpılmıştı ve bir vakitler pırıl pırıl parlayan gözlerini birer bakır sikke sımsıkı kapatmıştı. Sevimli yüzü kararmıştı, iğrenç bir biçimde sırttan dişleri ise yüreğime korku salıyordu.

Kırmızı bir eteklik giymiş olan annem onun yanı başına yarı çıplak diz çökmüş, benim karpuz kabuklarını kesmek için testere yerine kullanmaya bayıldığım kara tarakla, babamın yumuşacık, uzun saçlarını alnından ensesine doğru tarıyordu. Derinden gelen, boğuk bir sesle bir şeyler mırıldanıp duruyordu. Uçuk mavi gözleri şişmiş, bir gözyaşı seli içinde eriyip gitmişti sanki.

Anneannem elimden tutuyordu. Koskocaman bir kafası, kocaman kocaman gözleri, puf böreği gibi tuhaf burnu olan şişman, yusuvarlak bir kadındı. Baştan aşağı karalara bürünmüş bu yumuşacık kadının büyüleyici bir görünüşü vardı. O da ağlıyordu ve sesinin perdesi anneminkinden değişik olmakla birlikte, yine de annemin sesiyle mükemmel bir uyum sağlıyordu. Anneannem, tüm bedeni sarsıla sarsıla beni babama doğru iteledi. İnatla direnerek anneannemin arkasına saklanmaya çalıştım, çünkü korkuyor ve canımı dışarı atmak istiyordum.

Büyüklerin ağladığını daha önce hiç görmediğim gibi, anneannemin hiç durmadan tekrarladığı sözlerden de bir anlam çıkarıyordum:

“Babana güle güle de. Onu bir daha hiç göremeyeceksin yavrum. Çok genç öldü, çok genç yaşta...”

Ağır bir hastalıktan henüz kalkmış, yeni yeni yürümeye başlamıştım. Hastalığım sırasında –burasını çok iyi hatırlarım– babam şen şakraktı; hep benimle oynamış, beni eğlendirmişti. Derken, birdenbire ortadan kayboluvermiş ve onun yerini yeni bir insan, anneannem almıştı.

“Sen nereden yürüdüün buraya kadar?” diye sormuştum ona.

O da yanıt vermişti: “Ta ırmağın yukarisından, Nijniy’den. Ama yürümedim, vapurla geldim! Suda yürünmez ki! Hadi bakalım, bu kadar soru sorduğün yeter!”

Doğrusu çok tuhafıma gitti bu, işin içinden çıkamadım. Evimizin üst katında sakallı iki Acem, bodrum katında ise koyun postu satan, soluk benizli bir Kalmuk otururdu. Ben tırabzanlardan kayabilir ya da düşecek olursam takla atabilirdim; bilinen bir olguydu bu. İyi ama, suyun bununla ne ilişkisi vardı?

Bu işte bir terslik var gibi geliyordu bana; gülünç denecek kadar karışıktı bu iş.

“Peki ama niye susacaktım?”

“Çünkü hep kendinden söz ediyorsun, hem de çok fazla ediyorsun,” demişti anneannem gülerek.

Sıcacık, neşeli, ritmik bir konuşması vardı. Onunla daha ilk günden çok iyi dost olmuştuk, şimdi de işte, ikimiz birden bu odadan bir an önce kurtulalım istiyorduk.

Annemin orada bulunuşu üzerimde boğucu bir etki yapıyor, gözyaşlarıyla iniltileri ise içimde, yabancıysa olduğum bir duygu uyandırıyor. Onu daha önce hiç böyle görmemişim. Bana öteden beri sert davranır, bir iki kelimedenden fazla da konuşmazdı. Her zaman tertemiz, derli toplu olan, iriyarı, at gibi bir kadındı. Gövdesi dimdik dururdu hep, elleri de son derece güçlüydü. Şimdi ise yüzü gözü şişmiş, sevimsiz, perişan bir haldeydi. Bütün giysileri yırtılmıştı. Her zaman güzelce taranıp, kocaman, şık bir şapka gibi başının üzerinde toplanan saçları, şimdi çıplak omuzlarından ve yüzünün üstünden önüne karmakarışık iniyor,

kalın örgü halindeki bir bölümü ise sallanıp duruyor, babamın uyuyan yüzüne değiyordu. Odada, ayakta dikili durduğum sürece bir kerecik bile başını çevirip bana bakmamış, gözyaşlarına boğulmuş bir halde, uluyarak, babamın saçlarını tarayıp durmuştu aralıksız.

Esmer tenli birkaç köylü ile mahallenin polisi kapı aralığından içeriye baktılar. “Çabuk çıkarın onu buradan!” diye öfkeyle bağırdı polis.

Pencereye perde yerine asılmış olan kapkara şal, yelken gibi şişiyordu. Bir seferinde babam beni yelkenliyle gezintiye çıkarmıştı da, birden bir şimşek çakmış, kırbaç gibi şaklamıştı. Babam gülmüş, beni sımsıkı dizlerinin arasına alarak bağırmıştı: “Bir şey olmaz, korkma sen, Aleks!”

Annem, birdenbire ağır gövdesini yerden kaldırdı ve sırtüstü yere devrildi, saçları yerlere yayıldı. Gözleri görmeden, donuk donuk bakıyordu, yüzü de mosmor olmuştu. Gerilmiş dudakları arasından dişleri tıpkı babaminkiler gibi sırtarak, dehşet verici bir sesle konuştu: “Kapıyı kapatın. Alekse’yi çıkarın buradan!”

Anneannem beni bir kenara iterek, kapıya doğru hamle etti. “Korkmayın, dostlar,” diye bağırdı. “Sakın ilişmeyin kadıncağıza. Çekilip gidin, Tanrı rızası için! Kolera filan değil. Doğum sancısı tuttu, ne olur, gidin başımızdan!”

Karanlık bir köşede, bir sandığın arkasına saklanıp oradan baktım; annem yerde kıvranıyor, inliyor, dişlerini gıcırdatıyor, öbür yandan anneannem dört ayak üstüne düşmüş, onun çevresinde dolanırken üzüntüsüz, yumuşak bir sesle söyleniyordu:

“Oğul ve Ruhülkudüs adına! Sık dişini, dayan acıya, Varyuşa! Bizlerden dualarını esirgemeyen, Tanrımızın Kutsal Anası...”

Korkudan aklımı kaçıracaktım neredeyse! Gözümün önünde, yerlerde yuvarlanıyor, inleyip bağırarak babamın ölüsüne çarpıp duruyorlardı; babam ise kıımıldamadan yatıyor, sanki gülüyordu. Uzun bir süre bu böyle devam etti gitti, bu arada annem birkaç sefer ayağa kalktı, ama her seferinde yeniden yuvarlandı yere.

Anneannem kocaman, yumuşak bir top gibi yuvarlanırcasına habire odaya girip çıkıyordu. Birden, karanlığın içinde bir bebek ağlaması duyuldu.

“Çok şükür Tanrıma,” dedi anneannem. “Oğlan!” Ve hemen bir mum yaktı. Herhalde bir köşede uyuyakalmış olacağım ki, başka bir şey hatırlamıyorum.

Yaşadığım olaylardan belleğimde capcanlı duran bir başkası da, yağmurlu bir gün, bir mezarlığın ıssız bir köşesinde geçti. Kaygan ve yapışkan bir çamur yığınının üstünde durmuş, babamın tabutunu indirdikleri çukurun içine bakıyordum. Çukurun içine epeyce su dolmuştu, birkaç tane de kurbağa vardı. Kurbağalardan ikisi tabut kapağının üstüne tırmanmayı başarabilmişti. Anneannem, ben, iliklerine kadar ıslanmış bir polis ile hallerinden hiç hoşnut olmadıkları besbelli olan elleri kürekli iki adam mezarın çevresinde toplanmıştık. Ilık, mini boncuklar gibi incecikten bir yağmur usul usul üstümüze yağmaya başladı.

Polis memuru, “Doldurun,” diyerek çekti gitti.

Anneannem birden hüngür hüngür ağlamaya başlayarak, yüzünü eşarbinin altına sakladı. Mezar kazıcıları iki büklüm, büyük bir hızla çukura toprak atmaya başladılar. Topraklar düş-tükçe çukurun içindeki sular şapırdıyordu. Kurbağalar tabutun üstünden zıplayıp aşağı atladılar ve çukurdan kaçıp kurtulmak için çabalamaya başladılar, ama her seferinde, atılan toprakla birlikte yeniden çukurun içine düşüyorlardı.

Anneannem elini omzuma koyarak, “Hadi artık, gidelim, Lenya,” dedi. Gitmek istemediğim için, avucundan sıyrılıp kurtuldum.

“Tanrı yardımcımız olsun,” diye söylendi anneannem ama bu ne benim yüzümden bir söylenmeydi ne de Tanrıya bir seslenişti. Hiç sesini çıkarmadan uzun süre bekledi. Mezarın toprağı basılıp düzeltildikten sonra bile dikiliyordu orada.

Mezar kazıcıları küreklerinin tersiyle vurdukça, çamurdan boğuk tınlamalar geliyordu. Aniden çıkan bir yel, yağmuru önüne katıp götürdü.